**Aspecte de prevenire în combaterea
fenomenului de violență la lecțiile de
„Dezvoltare personală” în clasele
primare**

**Preventive aspects in combating the
phenomenon of violence in „Personal
development” lessons in primary classes**

**Liliana Saranciuc-Gordea,
conferențiar universitar,**

doctor în pedagogie,

Catedra Pedagogia

Învățământului Primar,

**Facultatea de Științe ale Educației și
Informatică,**

UPS „Ion Creangă”, Chișinău

ORCID: 0000-0001-6815-782X

**Beatrice-Valensia Saranciuc, licențiată,
Catedra de Asistență Socială,**

**Facultatea de Psihologie și
Psihopedagogie Specială,**

UPS „Ion Creangă”, Chișinău

CZU: 373.3.032:37.06

Rezumat

Articolul dat elucidează unele aspecte teoretice, metodologice și aplicative în prevenirea și combaterea fenomenului de

violență școlară la lecțiile de „Dezvoltare personală” în clasele primare.

Cuvinte-cheie: violență, comportamente agresive și violente, activități de prevenire și combatere a violenței în mediul școlii, strategii de prevenire a violenței în mediul școlii/clasei.

Abstract

The given article elucidates some theoretical, methodological and applicative aspects in preventing and combating the phenomenon of school violence in the lessons of "Personal Development" in the primary classes.

Keywords: violence, aggressive and violent behaviors, activities to prevent and combat violence in the school environment, strategies to prevent violence in the school/classroom environment.

Violența în instituțiile de învățământ este o problemă globală și are consecințe grave. Din cauza violenței, copiii sunt lipsiți de posibilitatea de a-și realiza pe deplin dreptul la educație. Astfel, din toate cazurile de violență asupra copiilor, înregistrate în perioada 2013-2016 în instituțiile de învățământ, 50% constituie cazuri de violență fizică, 28% – cazuri de violență emoțională, 12% – cazuri de neglijare a nevoilor și intereselor copilului [4, p. 4]. Astfel, pentru școala contemporană națională, inițierea și

desfășurarea activităților educative centrate pe problematica violenței și agresivității trebuie să reprezinte o prioritate.

Tema violenței și a necesității de prevenire a acesteia, în combaterea fenomenului dat, a fost și este abordată în literatura de specialitate străină și autohtonă de către A. Bandura, K. Stanislavski, S. Cooper, C. Killen, I. Berg, C. Neamțu, D. Sălăvăstru, L. Scifos, E. Păun, M. Jigău, G. Ferriol, F. Debarbieux, D. Terzi-Barbaroșie, L. Scifos, D. Sîmboteanu, V. Adăscăliță, R. Josanu, I. Moldovanu, T. Epoian ș.a.

Abordările date denotă faptul că asumarea cu seriozitate și responsabilitate de către școală a ghidării educative a elevilor presupune confruntarea cadrelor didactice cu problemele cotidiene ale comportamentelor agresive și violente ale elevilor (bătăi, bullying, violență verbală sau distrugerea bunurilor altor copii etc.), generate de diverse cauze (anturaj, familii dezorganizate, carențe educaționale, consum de alcool sau droguri ș.a.). Aceste comportamente au consecințe multiple, care se pot grupa în două categorii: consecințe ce acționează asupra dezvoltării socioemoționale a copiilor și consecințe care acționează asupra procesului de predare-învățare din școli [1, p. 2].

Indiferent de amploarea și complexitatea problemei, sistemul educațional dispune de multe oportunități pentru prevenirea violenței. Resursa profesională și organizațională de care dispune, sfera sa de influență socială permit întreprinderea unor acțiuni complexe și sistemice la adresa tuturor participanților la procesul educațional, în scopul formării unui model de comportament bazat pe respect și inacceptarea violenței în relațiile interpersonale și în activitatea comună.

În Republica Moldova, conducătorii instituțiilor de învățământ și cadrele didactice sunt atenționate cu privire la protecția drepturilor copiilor, despre obligația de a respecta inviolabilitatea personală a fiecărui copil [2]. Această atenționare este prefigurată la nivelul *Standardelor de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general*, dimensiunea „Sănătate, siguranță, protecție” (standardul 1.2.; indicatorii 1.2.5. și 1.2.6.):

* „Instituția de învățământ dezvoltă parteneriate comunitare în vederea protecției integrității fizice și psihice a fiecărui copil”;

* „Cadrele didactice realizează activități de prevenire și combatere a violenței în școală și colaborează cu părinții, cu autoritatea publică locală în

activități de prevenire și combatere a violenței în școală” [3].

Astfel, conform *Standardelor de competență profesională ale cadrelor didactice din învățământul general* (2018, domeniul de competență 2), cadrul didactic trebuie să dispună de competențe profesionale în direcția vizată: „Cadrul didactic asigură un mediu de învățare dezvoltativ” (indicatorul 2.1., descriptorii 2.1.1.-2.1.6.; indicatorul 2.2., descriptorii 2.2.1.-2.2.4.) [5].

Conținutul modulelor la disciplina „Dezvoltare personală” (în continuare – DP) în clasele primare favorizează procesul de dezvoltare personală și de influențare interpersonală și poate însoți copilul de-a lungul tuturor etapelor maturizării sale, pe toată durata școlarității [6, p. 6]. Cele cinci module, în valorificare praxiologică, reliefează recunoașterea semnelor abuzului, inclusiv ale abuzului sexual, identificarea și aplicarea regulilor de siguranță în situații potențial periculoase la sau lângă școală, în parc, la magazin, în stradă, acasă sau lângă casă [7, p. 6].

Din perspectiva dată, cadrul didactic va dispune de mai multe strategii anti-volență specifice disciplinei DP, în vederea prevenirii violenței la elevii din clasele primare, în ceea ce privește:

- consecințele violenței (ca tip special de agresiune) în mediul școlii, la nivelul clasei;

- specificul violenței interpersonale – violența directă (agresiunea – comportamentul agresiv);

- formele de violență după gradul de gravitate în clasă/școală – violența interpersonală (violența fizică, violența psihologică, violența verbală, violența sexuală, privațiuni și neglijență);

- prevenția primară valorificată de cadrul didactic în procesul educațional la disciplina DP;

- experiențele care au scopul de a dezvolta abilitățile de prevenire a violenței școlare la lecțiile de DP;

- elaborarea proiectelor didactice la disciplină în cheia MECD (2019), respectând modelul ERRE [8, pp. 13-19].

În acest sens, din perspectiva abordată, venim cu un exemplu personalizat de subiecte tematice la DP în cl. a II-a, la modulul 1. „Arta cunoașterii de sine și a celuilalt”, racordate la detaliile de conținut curricular actual [6, p. 184].

**Tabelul 1. Subiecte la DP de prevenire
în combaterea violenței**

Unități de competențe	Subiecte	Detalii de conținut curricular la modul
1.1.-1.3.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Diferiți, dar egali” ▪ „Prejudecăți și stereotipuri” ▪ „Clasa mea” 	Unicitatea și diversitatea persoanelor. Asemănări și deosebiri după criterii simple: aspect fizic, preferințe, aptitudini.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Respect și responsabilitate” ▪ „Regulile clasei” ▪ „Responsabilitate pentru sine, pentru cineva sau ceva” 	Drepturile și responsabilitățile copiilor. „Convenția privind drepturile copilului” pe înțelesul celor mici.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Gestionarea experiențelor neplăcute” ▪ „Asumarea responsabilității din alte poziții” ▪ „Spun NU abuzului în școală!” ▪ „Cui pot cere ajutor?” 	Abuzul față de copii. Situații periculoase. Semne de recunoaștere a situațiilor periculoase. Acțiuni de a face față provocărilor. Adresarea după ajutor. Acțiuni de

		protecție.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Roata emoțiilor: plăcute și neplăcute” ▪ „Simt, gândesc, mi se întâmplă” 	Emoții plăcute și neplăcute. Semne verbale și nonverbale ale emoțiilor: mimică, gesturi, poziții ale corpului, reacții fizice.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Opiniile – gânduri proprii și emoții” ▪ „Comunic empatic cu colegii!” 	Ascultarea activă. Exprimarea opiniei. Menținerea dialogului. Formularea întrebărilor. Răspunsul empatic. Respect față de părerea celuilalt.

Al doilea exemplu va detalia unele secvențe aplicative. La **subiectul** „Spun NU abuzului în școală!”, pentru **etapa lecției** *Realizarea sensului*, la **pasul** *Informează-te!*, este oportun următorul *suport informațional* pentru ascultarea activă:

„Toți copiii au dreptul să fie protejați de orice formă de *abuz*. Nimeni nu are dreptul să-ți facă vreun rău, să-ți provoace durere sau suferință, să te umilească sau să te lovească.

Adulții trebuie să-ți asigure dragostea, hrana, îmbrăcămintea, atenția, educația și să aibă grijă de sănătatea ta. Poți deveni mai puternic(ă), dacă vei ști: ce înseamnă un *abuz* asupra copilului; cum să recunoști un *abuz*; cum să te protejezi de *abuz*; cum să-i ajuți pe alți copii, care au nimerit în situații de *abuz*.

Abuzul asupra copilului are loc atunci când o persoană se comportă cu un copil într-un mod în care îl face să sufere, fizic sau sufletește. Există mai multe tipuri de *abuz*: *fizic*, *emoțional* și *sexual*. Orice formă de *abuz* îi dăunează copilului și îi încalcă dreptul la o copilărie fericită: bătaia, cuvintele, mimicile și gesturile indezirabile, discriminarea, tachinarea, atingerile rele. Un copil abuzat simte:

- *durere fizică*, ce apare atunci când copilul este abuzat fizic: este lovit cu mâna, piciorul, cureaua, varga, cu alt obiect; este tras de păr, de urechi, lovit peste față; este înțepat, pișcat, mușcat; este scuturat, îmbrâncit, legat; este obligat să facă munci grele, peste puterile lui;

- *durere sufletească* (emoțională),

atunci când un copil simte frică, tristețe, rușine, nedreptate. Această durere apare când un copil este abuzat fizic, dar și atunci când i se spun cuvinte răutăcioase, i se dau porecle, i se fac amenințări”.

Tot în această etapă a lecției, la **pasul** *Prelucrează informația!*, sunt oportune următoarele activități:

*Elevilor li se solicită, prin *brainstorming*, să enumere cazuri pentru care ar putea fi bătut: „am pierdut bani”; „am întârziat”, „am rupt haina” etc.

*Elevilor li se propune *cazul*: „Ion a spart o farfurie. Este corect să fie bătut?” Li se solicită *rezolvarea cazului* prin întrebări: „Spartul farfuriei poate constitui un motiv pentru care Ion poate fi bătut?”, „Bătaia, în cazul dat, poate să-l educe pe Ion?”; „Bătaia este un *abuz*?”.

*Pe final, elevilor li se solicită o *reflecție personală* cu referire la bătaie ca un *abuz fizic*: „Nu există nici un motiv pentru care un copil poate fi bătut”, „Nimic nu îndreptățește bătaia”, „Cu toate că unii adulți cred că bătaia poate să-l educe pe copil, acest gând este o greșeală”, „Nimeni nu are voie să te bată!”, „Bătaia este un *abuz fizic* ce îi provoacă copilului durere fizică și suferință sufletească”, „Bătaia înjosește un copil și îl face să se simtă neputincios”.

În **etapa lecției Reflecție**, la pașii *Comunică și decide!* și *Apreciază!*, li se pot propune elevilor sarcini de lucru în grup prin *tehnica* „Așa DA, așa NU!”:

*Elevii vor realiza un *puzzle* din imaginile propuse în plic, secvențe raportate la subiect.

*Grupul va discuta imaginea obținută și va evidenția cu litere de tipar, în rubrica de marcaj, cuvintele care caracterizează abuzul.

*Grupul va formula verbal îndemnuri (patru), pentru a învăța să recunoască abuzul emoțional.

Exemple de sarcini:

Grupul 1. Fișa „Cuvintele lovesc foarte dureros”.

*Exemplu pentru rubrica *Cuvinte ce caracterizează abuzul* – cuvintele; tonul vocii; mimica; gesturile.

*Exemplu pentru rubrica *Îndemnuri de a recunoaște abuzul*: „Abuzul emoțional este prezent atunci când un copil este jignit, criticat, învinovățit; amenințat cu bătaia, alungat din casă; poreclit, numit cu cuvinte urâte; i se interzice de a ieși la joacă, de a avea prieteni; îi sunt distruse obiectele preferate; i se arată gesturi și mimici care îl sperie (privire încruntată, mișcări bruște, arătarea pumnului)”.

Feedbackul învățătoarei: „Fiecare copil trebuie să învețe să recunoască abuzul emoțional. Unii oameni folosesc

cuvintele, tonalitatea vocii, mimici și gesturi pentru a face un copil să sufere, să se simtă neimportant, neiubit, vinovat. Atunci când cineva se comportă urât cu un copil, pentru că acesta este mai mic, arată altfel (poartă ochelari, are un picior bolnav etc.), este sărac, are o altă etnie, naționalitate, este un abuz numit **DISCRIMINARE**. Potrivit *Convenției pentru drepturile copilului*, „Toți copiii, fără nici o excepție, au dreptul la protecție împotriva discriminării”.

Grupul 2. Fișa „Tachinarea tot este un abuz”.

*Exemplu pentru rubrica *Cuvinte ce caracterizează abuzul* – haz de necaz, porecla; amenințarea.

*Exemplu pentru rubrica *Îndemnuri de a recunoaște abuzul*: „*Facem față tachinărilor din partea colegilor – Nu le lua în seamă. Supărarea și lacrimile tale doar îi vor face să te supere și mai mult; Gândește în felul următor*: „Este oare adevărat ce spune cel care mă tachinează? A cui părere este mai importantă: a mea sau a celui care mă necăjește?”; *Vorbește despre ceea ce simți*. Spune-le colegilor că te fac să te simți rău și cere-le să înceteze: „EU nu mă simt bine când te distrezi pe seama ochelarilor mei. EU te rog să încetezi!” Dacă ai încercat în mai multe feluri să oprești tachinările, dar ele nu încetează, cere ajutorul unui adult. El te va

ajuta să-i explici colegului tău că acesta comite un abuz”.

Feedbackul învățătoarei: „Atunci când un coleg te tachinează, acest lucru este un abuz; în mod special când face haz de necaz pe seama ta sau a unui copil, când poreclește, când amenință și te face să te simți neimportant și înjosit. Copiii tachinează alți copii, deoarece își doresc atenția altora sau a unui copil anume; vor să demonstreze că sunt mai puternici, mai importanți; imită alți copii sau repetă ce spun ei – aceasta se transformă în ABUZ și trebuie imediat oprit!”

Grupul 3. Fișa „Un copil poate fi abuzat și prin atingeri”.

*Exemplu pentru rubrica *Cuvinte ce caracterizează abuzul* – speriat; vinovat; rușinat.

*Exemplu pentru rubrica *Îndemnuri de a recunoaște abuzul*: „Ține minte! Nu te lăsa păcălit(ă) niciodată de cineva care îți cere să păstrezi asemenea „secrete”, chiar dacă îți promite ceea ce-ți dorești; iubești acea persoană și nu vrei să o superi; ești foarte speriat. Aceste secrete sunt rele! Copiii nu trebuie să accepte niciodată să meargă undeva cu persoane necunoscute, chiar dacă ele le promit cadouri sau surprize”.

Feedbackul învățătoarei: „Corpul tău îți aparține doar ție! Părțile intime ale corpului sunt cele pe care noi, de obicei, le

ascundem de ochii altora. Atunci când copiii sunt atinși în locuri intime sau pe alte părți ale corpului într-un mod care le produce neplăcere și dezgust, sunt impuși să atingă/să privească părțile intime ale altei persoane, sunt îndemnați/obligați să privească fotografii sau filme cu scene sexuale, aceste atingeri sunt rele și se numesc ABUZ SEXUAL.

Un copil poate fi abuzat și prin atingeri care nu provoacă neapărat durere fizică, dar îl fac să se simtă rușinat, speriat, vinovat. FIȚI PRECAUȚI, dacă o persoană vă atinge părțile intime ale corpului. Aceste atingeri sunt un abuz, chiar dacă persoana dată se comportă drăguț, spune cuvinte frumoase și face cadouri! Copiii care nimeresc în astfel de situații trebuie să spună: „Nu, nimeni nu are dreptul să mă atingă în acest fel! Acești copii vor vorbi urgent cu un adult în care au încredere, dacă știu sau dacă li se întâmplă așa ceva!”.

Bibliografie

1. CONSTANDACHE-PETRICĂ, S. et al. Strategii de prevenire a violenței în școală. Program pentru reducerea comportamentelor agresive în mediul școlar. București, 2010. Disponibil la: <https://tmenglish.files.wordpress.com/2010/05/strategii-prevenire-violenta.pdf>

(vizitat la 02.11.2020).

2. Ordin cu privire la protecția drepturilor copiilor. Chișinău: ME al RM, 2010. Disponibil la:

https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_nr_900_din_16_decembrie_2010_cu_privire_la_protectia_drepturilor_copiilor.pdf
(vizitat la 02.11.2020).

3. Standarde de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase copilului. Chișinău: ME al RM, 2013. Disponibil la:

https://mecc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/o970din_11_10_13_standarde_spc_0.pdf (vizitat la 02.11.2020).

4. Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, aprobată prin ordinul Ministerului Educației nr. 77 din 23.02.2013. Chișinău. Disponibil la:

<https://iite.unesco.org/files/news/639352/Prevenirea-violen%C8%9Bei-%C3%AEn-institu%C8%9Bia-de-%C3%AEnv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt-Ghid-metodologic-2017.pdf>
(vizitat la 04.11.2020).

5. Standarde de competență profesională ale cadrelor didactice din învățământul general. Chișinău: ME, CC al RM, 2018. Disponibil la:

https://mecc.gov.md/sites/default/files/standarde_de_competenta_profesionala_ale_cadrelor_didactice_din_invatamantul_general.pdf

[drelor_didactice_din_invatamantul_general.pdf](#) (vizitat la 04.11.2020).

6. Curriculum Național. Planul-Cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, anul de studii 2018-2019. MECC al RM, 2018. Disponibil la:

https://mecc.gov.md/sites/default/files/plan-cadru_2018-19_rom_rus_final_1.pdf
(vizitat la 04.11.2020).

7. SÎMBOTEANU, D. Raport anual 2018. Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii. Chișinău, 2018. Disponibil la:

http://cnpac.org.md/uploaded/Publicatii/Raport%20CNPAC_2018_romana.pdf
(vizitat la 04.11.2020).

8. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar (2018), la disciplina DP. Disponibil la:

https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_curriculum_primare_rom_5.pdf (vizitat la 04.11.2020).